

19. Yüzyıl İstanbulu'nun İlim Merkezlerinden Murad Molla Tekkesi ve Kütüphanesi

Hatice Özdi

Bitlis Eren Üniversitesi

1. Murad Molla Tekkesi ve Kütüphanesi'nin Bânisi

Murad Molla Tekkesi ve Kütüphanesi “Murad Molla” lakabıyla tanınan Kazasker Damadzâde Mehmed Murad tarafından hayır için 1771’de yaptırılmıştır. Banisi Kazasker Dâmadzâde Mehmed Murâd Efendi, Minkârîzâde Şeyhülislam Yahya Efendi (ö.1088/1678)’nin soyundan gelen, Dâmadzâdeler lakabıyla bilinen geneli ilmiye sınıfında temâyüz etmiş bir ailenin üçüncü kuşak torunudur. Şeyhülislâm Minkarizâde Yahya Efendi (ö.1088/1678) kızını ilmiyeden Çankırılı Mustafa Rasih Efendi (v. 1090/1680) ile evlendirmiş, bu evlilik sonucu dünyaya gelen Dâmadzâde Ebülhayr Ahmed Efendi (ö.1154/1741) Şeyhülislâmlık makamına kadar çıkmıştır. Minkarizâde’nin kızı ve damadından gelen soyu daha sonra Dâmadzâdeler olarak devam etmiştir.¹

Bursa mollası olarak da görev yapan Dâmadzâde Mehmed Murad Efendi’nin babası, Şeyhülislam Feyzullah Efendi (ö.1175/1762) Şeyhülislâm Ebu’l-Hayr Ahmed Efendi (ö.1154/1741)’nin oğludur.

.....
1 Mehmet İpşirli, “Şeyhülislâm Minkarizâde Yahya Efendi”, *Mübahat S. Kütükoğlu’na Armağan*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 2006, s. 237.

Her iki şeyhülislam da İstanbul'da Müceddidiliğin yayılmasında etkin olan Muhammed Masum (v. 1079/1668)'un halîfesi Murad Buhârî (ö. 1132/1720)'nin en yakın müridlerindendir. Babasının bu ismi Murad Molla'ya mürşidinin hatırasını gözeterek koyduğu nakledilmektedir.²

İlimle ve dolayısıyla kitaplarla haşır neşir bir aileden gelmekte olan Dâmadzâde Mehmed Murad Efendi, Edirne ve İstanbul'da kadılık görevlerinde bulunmuş, titizliği ve çalışkanlığı neticesinde ilmî bakımdan yetkin bir mertebeye ulaşmıştır. 1191/1777'de sadr-ı Rumeli tayin edilmiş ve Reisü'l-ulemâ pâyesini almış olmasına rağmen zaman zaman etrafına yaptığı eleştirilerden dolayı çeşitli sürgünler yaşadığı, son olarak Medine adlığına tayin edildiğinde yaşı altmışı geçmiş olduğu halde 1192/1778'de yolda vefat ettiği nakledilmektedir.³

2. Tekkenin Açılışı ve Özellikleri

Murad Molla Tekkesi'nin ününün yayılmasında baş rol oynayan ve onu ilim yuvasına çeviren Mehmed Murad Nakşibendî, Murad Molla Tekkesi'nde doğmuş ve hayatı boyunca orada yaşamıştır.⁴

Mehmed Murad Nakşibendî tekkenin açılışını *Dîvân*'ında şöyle anlatmaktadır:

*Sâhib-i hayr-i cezîl olan Murâd Mollâ dahi
Etmîş imiş hânkâh-ı Nakşibendîye binâ*

*Bin ile yüz dahi seksen beş idi târih hem
Açdı bâb-ı tekyeyi 'allâme-i müşkül-küşâ⁵*

.....
2 Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1311, c. IV, s. 1114; Muzaffer Gökman, *Murat Molla Hayatı Kütüphanesi ve Eserleri*, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943, s. 7.

3 Zekiye Güntan, "XIX. Yüzyıl İstanbul Mutasavvıflarından Muhammed Murad Nakşibendî ve Hülâsatü's-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinden İlk 1001 Beytin Tahlili" (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 2009, s. 49-50.

4 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*'da ise tekkenin açılış tarihini 1183 olarak vermektedir. Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp. Mehmed Ârif Koleksiyonu No. 260, vr. 20b.

5 Mehmed Murad Nakşibendî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif-Mehmed Murad Koleksiyonu, No. 149, s. 66.

Dahiliye Nezareti'nin 1301/1884 tarihli istatistik cetveline göre burada altı erkek ve iki kadının barındığı tespit edilmiştir.⁶ Birkaç kez tamirden geçirilmiş olan Murad Molla Tekkesi'nin II. Abdulhamid tarafından 1308/1890 yılında tamir edildiği, cümle kapısındaki kitabede ta'lik hatla yazılmış üç beyitte belirtilmektedir. Mehmed Murad Nakşibendî, tekkeyi daha kullanışlı bir hale getirmiştir. Vakfiyyesinden anlaşıldığına göre Murad Molla Tekkesi'ne ve sonradan yaptırdığı Dârü'l-Mesnevî'ye "mâ'-i leziz (su)" getirmiş ve hankâha bir minber yaptırmıştır.⁷

Arsanın kuzeybatı kesimi kütüphane ile bunun meşrutasına, güneydoğu kesimi ise tekke binalarına tahsis edilmiştir. 1929 tarihli Pervititch paftasında henüz ayakta olan tevhidhânenin güneydoğu köşesinde arsanın sınırına teğet konumda yaklaşık 10×8,50 m. boyutlarında, iki katlı ahşap bir yapı olduğu görülür. Tekke meşrutası da sırtını arsanın doğu yönündeki çevre duvarına dayamış, 10×10 m. boyutlarında, iki katlı ahşap bir meskendir. Alelâde bir eski İstanbul evinin özelliklerini taşıyan yapının üst katı avlu (batı) yönüne doğru bir çıkma ile genişletilmiştir. 1930'larda tekkenin tevhidhâne binası yanarak ortadan kalkmış, meşrutası bir müddet Biçki İhtisas Mektebi olarak kullanıldıktan sonra Vakıflar İdaresi'nin kiracılarına mesken olmuştur.⁸ Şubat 2013'de yaptığımız gözlemlere göre bina yıkılmış ve aslına uygun ahşap bir bina yeniden yapılmaktadır.

1890 tarihli bir tekke mecmuasından anlaşıldığına göre Mehmed Murad Nakşibendî'nin şeyhlik yaptığı Murad Molla Tekkesi'nde pazar günleri ayin yapılmaktaydı.⁹

İstanbul'un âlim ve ediplerinin yanı sıra taşradan, hatta uzak ülkelerden tahsil ve istifade için Murad Molla Tekkesi'ne gelenler olmuş;

.....

6 M. Baha Tanman, "Murad Molla Külliyesi", *DİA*, İstanbul 2006, c. 31, s. 187-188

7 M. Hüdayi Şentürk, "Şeyh Mehmed Murad-ı Nakşibendî ve Vekâyi-nâmesi, İstanbul Araştırmaları", İstanbul 1997, S.1, s. 23.

8 M. Baha Tanman, "Murad Molla Külliyesi", *DİA*, İstanbul 2006, c. 31, s. 187-188.

9 Selami Şimşek, "Son Dönem Celvetî Şeyhlerinden Bandırmalızâde Ahmed Münib Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Mecmuâ-yı Tekâyâsı", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2007, S. 21, s. 158.

nâımı ve şöhreti bütün cihana yayılmıştır.¹⁰ Murad Molla Tekkesi'nin çok önemli müdâvimleri olmuştur. En önemlilerinden biri Ahmed Cevdet Paşa'dır. *Tezakir* adlı eserinde, dinlenmeden sürekli ilimle uğraşması sonucu vücudunun zayıfladığı gören hocası Hamid Efendi, Ahmed Cevdet Paşa'ya dinlenmesini ve tatil günlerinde gezmesini tembihler. Ahmed Cevdet Paşa sonrasını şöyle anlatır: “Birkaç defa Cuma günleri mesirelere gittim, bundan hazzetmedim. Fakat hem teneffüs etmek ve hem de Farisî öğrenmek üzere *eyyâm-ı ta'tilde Çarşambapazarı civârında vâki Murad Molla Tekye'sine devama başladım.*”¹¹ “...Çarşamba kurbunda Murad Molla Tekkesi post-nişini Mehmed Murad Efendi (ö.1263/1848) olup *eyyâm-ı muayyenede Mesnevî-i Şerîf okutur ve eyyâm-ı sairede sabahdan akşama kadar mütenevvi dersler verir idi. Tekyesi bayağı daru'l-fünûn idi. Burada her nevi ulûm-ı maarif tahsil olunur idi. Kendisinin akdem-i şakirdânı olan Hafız Tevfik Efendi dahi burada hücre-nişin olup müracaat edenlere Farisî tedaris eylerdi. Bu dergâha ricâl ü kibardan nice zevât gelip gider ve karib u baîd mahallerden pek çok şakird gelip ahz u istifade eder idi. Ben dahi boş vakitlerimi burada tahsîl-i ma'ârifeye sarf eylerdim.*”¹²

Ahmed Cevdet Paşa, zamanında Murad Molla Tekkesi'nin ve Mehmed Murad Nakşibendî'den aldığı mesnevîhânlık icazetinin, büyük itibarı olduğunu şu sözlerle ifade eder: “*Murad Molla Dergâhi'na tereddütüm münasebetiyle kangı tekyeye varsam ri'ayet bulurdum. Ale'l-husus Mesnevîhân olduğum cihetle Mevlevî dergâhlarında muhterem olurum.*”¹³

Murad Molla Tekkesi'nde hücrenişin olduğu anlaşılan bir diğer kişi ise dönemin önemli hukuk âlimlerinden biri olan Murad Molla Tekkesi vazifelisi ve Çarşambapazarı, Beyceğiz Mahallesi İmamı Ohrili Hafız Halil Efendi'dir. 25 Cemâziyelevvel 1252 / 7 Eylül 1836'da vefat etmiştir. Kabri Eyüp'te Mehmed Buhâri Tekkesi hazîresinde yer almaktadır.¹⁴

.....

¹⁰ Fatma Aliye Hanım, *Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı*, (haz. Metin Hasırcı), Pınar Yay., İstanbul 1994, s. 41.

¹¹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir 40-Tetimme*, Yay. Cavid Baysun, Ankara 1991, s. 12-13.

¹² Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir 40-Tetimme*, s. 12-13.

¹³ Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir 40-Tetimme*, s. 17.

¹⁴ Torun, 2010, s. 148.

Murad Molla Tekkesi, ikamet edenler ve ziyaretçilerin oldukça kalabalık olması nedeniyle İstanbul tekkeleri içerisinde o gün için en fazla tahsîsâtı almaktadır. 1237/1821 tarihli arşiv belgesine göre Murad Molla Tekkesi'ne bin kile pirinç tahsîs edilmiş bunun 360 kilesi, bugün Bulgaristan sınırları içinde yer alan Filibe mukataasından karşılanmıştır.¹⁵

3. Murad Molla Tekkesi Şeyhleri

Murad Molla Tekkesi post-nişînleri sırasıyla şöyledir:¹⁶

1. Şeyh Beyzâde Mustafa Efendi (ö.1785)
2. Şeyh Abdulhalim Efendi (ö.1815)
3. Şeyh Mehmed Murad Nakşibendî (ö.1848)
4. Şeyh Mehmed Ârif Efendi (ö.1888)
5. Şeyh Ali Talib Efendi (ö.1913)

Bazı kaynaklar, Şeyh Râşid Efendi isimli bir zâtın H.1298/1880'de tekkede son postnişîn olduğunu belirtmektedir¹⁷ Ancak Ahmed Münib Üsküdârî tarafından yazılan *Mecmua-yı Tekâyâ*'da, H.1307/1890 yılında Murad Molla Tekkesi şeyhi Ali Talib Efendi olarak görülmektedir.¹⁸ Başka kaynaklarda ismi geçmeyen Şeyh Raşid Efendi'nin tekkeye şeyh olduğu bu yüzden şüphelidir.

3.1. Şeyh Beyzâde Mustafa Efendi

Mehmed Murad Nakşibendî *Dîvân*'ında “*Sultânü'l-Ulemâ Burhânü'l-Asfîyâ Ebu'l-İşrâkuş-Şeyhu'l-Hâc Es-Seyyid Mustafa Beğzâde*

.....

¹⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Cevdet-Evkaf, No. 11165.

¹⁶ Tabibzâde Mehmed Şükrü, *Silsile-nâme-i Sûfiyye*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdâi Efendi Yazmaları, No. 1098, s. 19; Tabibzâde Mehmed Şükrü, *İstanbul Hankahları Meşâyihî*, Metin-Dizin ve Tıpkıbasım, Turgut Kut, Harward Üniversitesi 1995, s. 16.

¹⁷ Mehmed Ziya, *İstanbul ve Boğaziçi*, İstanbul 1928, c. 2, s. 64; Hüdai Şentürk, Şeyh Mehmed Murad, 1997, s. 25, dipnot. 42.

¹⁸ Selami Şimşek, *Bandırmalızâde Ahmed Münib Efendi*, 2007, s. 159.

*Efendi Şeyh-i Tekye-i Mollâ Murâd*¹⁹ diye tanıttığı Beyzâde Mustafa Efendi, Murad Molla Tekkesi'nin ilk post-nişînidir. Babasının isminin Ali olduğu ve bugünkü Artvin Şavşat'ın sancak beyliğini elinde tuttuğu bilinmektedir. Beyzâde Mustafa Efendi Ahıska'da doğmuştur. Kaynaklarda doğum tarihi belli değildir.²⁰

Mehmed Murad Nakşibendî'ye göre; Beyzâde Mustafa Efendi, asrın kutbu, tefsir, fıkıh, hadis gibi dinî ilimler yanında, belâgat, nahiv, edebiyat, aruz, lügat, şiir alanında da üstaddir. Beyzâde Mustafa Efendi'nin Hz. Ali'nin soyundan gelip Seyyid olduğu bilinmektedir. Erzincanlı Şeyh Ömer'den ilk tahsilini almıştır. Ardından Fatih Sahn-ı Semân Medreseleri'nde okumuştur. Fatih Câmii Medresesi'nde on sene hocalık yaptıktan sonra “kalbine ilahî aşk ateşi düşüp” Hafız Muhammed Efendi'ye öğrenci olmuştur. Üç sene boyunca müşşidinin eğitiminde kalan Beyzâde Mustafa Efendi kendi döneminde öne çıkmış bir şahsiyet olmuştur.²¹

Şeyhi tarafından hem gazâ hem seyahat etmesi emredilen Beyzâde'ye, iki yüz kişi tâbi olmuş, Sultan IV. Mustafa'nın düzenlediği sefere katılarak büyük başarı göstermiştir. H.1185 / 1771'de Murad Molla Tekkesi'ne şeyh olarak atanan Beyzâde Mustafa Efendi H.1200 / 1785 yılına kadar vazifesine devam etmiştir. H.1196 / 1781'de Mehmed Murad Nakşibendî'nin babası Abdulhalim Efendi ile birlikte hacca gitmiştir.²²

İlk hac ziyareti için yola çıktığında Hicaz'a gitmeden önce 1780 senesinde Mısır'a uğrayarak Kahire'de Şeyh Ebu'l-Feyz Muhammed Murtazâ b. Muhammed el-Vâsîtî ez-Zebîdî ile görüşüp ondan icazet almış ve ez-Zebîdî ona, *Ebü'l-İşrâk* künyesini vermiştir. Ayrıca Zebîdî'nin Şerh-i İhyâ-i Ulûm adlı eserini mütâlaa etmiş, Mekke

.....

19 Mehmed Murad Nakşibendî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif-Mehmed Murad Koleksiyonu, No.149, s. 64.

20 Âsâr-ı Beyzâde, *Risâletü'l-Ma'lûm ve'l-Meçhûl*, Daruttibâati'l-âmire, 1264, s. 128

21 Mehmed Murad Nakşibendî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif-Mehmed Murad Koleksiyonu, No.149, s. 64.

22 Mehmed Murad Nakşibendî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif-Mehmed Murad Koleksiyonu, No.149, s. 64.

ve Medîne'yi ziyarete hazırlandığı sırada söz konusu esere toplam 15 beyitlik, Şerhu'l- *Kâmûs* adlı eserine de dokuz beyitlik bir *Takrîz* yazmıştır. Nitekim ayrıldıktan sonra da yazışmaları devam etmiştir.²³

H.1200 / 1785'de ikinci kez hacca gitmek için yola çıkmış ancak Kızıldeniz'deyken Cidde yakınlarında gemide bir hastalığa yakalanarak vefat etmiştir. Vasiyetinde makamını Abdulhalim Efendi'ye bıraktığını bildirmiştir.²⁴

Beyzâde Mustafa Efendi çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Ar-
dında beş halife bırakmıştır. Bunlar Abdulhalim Efendi, Yanyevî Yu-
suf Efendi, Kadızâde diye bilinen Ahıskalı Hacı Muhammed Efendi,
Geredeli Halil Efendi ve saray hocası Bolulu Mustafa Efendi'dir.²⁵

Âkifzâde, Beyzâde Mustafa Efendi için: "*Rahmetli ilmiyle âmil, güler yüzlü, kendisini ziyâret edenlere karşı son derece sevecen bir zattı. Bulunduğu mecliste mutlaka faydalı, ilmî konuşmalar yapılırdı. Arapça güzel şiirleri vardır. Sohbetinde çok faydalandım. Fakirlere yardım ederdi ve beni çok severdi. Allah O'na ganî ganî rahmet eylesin*"²⁶ ifadelerini kullanmıştır.

Mehmed Murad Nakşibendî övgüyle bahsettiği, babasının hocası Beyzâde Mustafa Efendi'nin eserlerini bir araya toplayıp bastırarak kaybolmasını önlemiştir. Beyzâde Mustafa Efendi'nin eserlerinin tamamı *Külliyât-ı Beyzâde, Mecmuâ-i Beyzâde, Mecmuâi Âsâr-ı Beyzâde* gibi adlarla bilinen bir tek kitap altında bir araya getirilmiş ve 1264/1847 yılında İstanbul'da basılmıştır.²⁷

.....
23 Nurullah Yılmaz, "Ahıskalı Beyzâde Mustafa Efendi'nin Mâlum ve Mechûl Risalesi", Atatürk Üniversitesi, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 35, Erzurum 2007, s. 74.

24 Mehmed Murad Nakşibendî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif-Mehmed Murad Koleksiyonu, No.149, s. 65-66.

25 Mehmed Murad Nakşibendî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif-Mehmed Murad Koleksiyonu, No.149, s. 67.

26 Âkifzâde Abdurrahîm Amasyalı, *Kitâbü'l-Mecmû' Fi'l-Meşhûd Ve'l-Mesmû'*, (çev. Hikmet Özdemir), Türkiye İçtimâî Hizmetleri Vakfı Yay. İstanbul 1998., s. 72.

27 İhsan Erkul, "Yanyalizâde'nin El-Meslekü'l-Kavî Li Tahsîlî't-Tarîki'l-Üveysî Risâlesi ve Tasavvufta Üveysîlik" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 2006, s. 28.

Sefine-yi Evliyâ'da kaydedilenlere göre, Murad Molla Kütüphanesi'nde bir çekmecede Beyzâde Mustafa Efendi'nin gömlek ve sâire gibi bazı metrukâtı ve özellikle üzerinde ayet-i kerimeler yazan pek kıymetli bir gömleği muhafaza edilir ve halk tarafından teberrük ziyaret olunurdu.²⁸

3.2. Şeyh Abdulhalim Efendi

Abdulhalim Efendi, Mehmed Murad Nakşibendî'nin babasıdır. Beyzâde Mustafa Efendi'nin vefatından sonra 1200/1785'de Murad Molla Tekkesi şeyhliğine geçmiş ve tekkenin ikinci post-nişini olmuştur.²⁹ Abdülhalim Efendi, hafî zikir ve hatm-i hâcegân yaptırmak için Murad Molla Tekkesi şeyhlerinden Beyzâde Mustafa Efendi'den icâzet almıştır. İcâzet-nâmesinin tercümesi şu şekildedir:

“Hamd, nimetlerinin deryâsına gark olduğumuz Allah’adır. Sâlât ve selâm yükselmenin vâsıtası olana ve onun âline olsun. Ve onun âline ashâbına, sevdiğine ve temizlenmiş olanlara olsun. Allah için kardeşim, sevdiğim, dostum, Allah yolunda yoldaşım, göz bebeğim, kalbimin evladı, inşallah cennette Resulullah’ın komşuları arasında olan komşum, el-Hâc eş-Şeyh Abdülhalim el-Hanefî, en-Nakşibendî -Allah onu bütün helak edici derekelerden ve âfetlerden korusun. Ve Allah’da fâni olmuş Allah’la bâkî olmuş halde, ona kavuşmuş olarak muhafaza etsin- ki ona Şâh-ı Nakşibend Efendimiz’in ahdetmiş olduğu nefy ve isbât yoluyla nefesi tutarak yapılan zikir-i hâfî için ve hatm-i hâcegân kırâati için icâzet verdim. Aynı zamanda, Delâil-i Hayrât, Hizb-i A’zam, Evrâd-ı Bahâiyye ve Şâzelîyye ve Kâdirîyye, ve evrâd-ı Şeyh Muhyiddin b. Arabî (k.s) ve diğer Kur’an veya hadiste geçen faydalı zikir ve virdler için de icâzet verdim. Yine her iki tarafın istiâresiyle [hem şeyhin hem müridin istiâre yapması ile] tâlipler arasında kabiliyetli olanlara Allah rızâsı için zikir telkîn etmesine icâzet verdim. Ve yine tefsir, hadis, fıkıh ve usul ilimlerinin tamamı için kendisine icâzet verdim. Ve ben ona, Allah’tan sakınmayı,

.....

²⁸ Hüseyin Vassâf, *Sefine-i Evliyâ-II* (çev. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), Kitabevi, İstanbul 2006, s. 260.

²⁹ Tabibzâde Mehmed Şükrü, *Silsile-nâme-i Sûfiyye*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdâi Efendi Yazmaları, No. 1098, s. 19; Tabibzâde Mehmed Şükrü, *İstanbul Hankahları Meşayihî*, 1995, s. 16.

takvayı, Resûl (a.s)'a açıkta ve gizlide bütün işlerde ittibâ etmeyi, huzur-ı kalple zikre devâm etmeyi ve zikir, zâkir ve mezkûru bir görünceye kadar onda gark olmayı tavsiye ediyorum. Allah beni ve onu dünya hayatında da âhîret hayatında da kavî-i sâbit üzere sâbit kılsın. Allah ve Resûlü, insan ve cinlerden bütün sâlih kullar ve melekler benim ondan zâhirde ve bâtında râzı olduğum gibi ondan râzı olsunlar. Bu ancak Allah'ın tevfikî iledir. Ondan beni gizli ve açık sâlih duâlarında ve en ihlaslı hallerinde hatırlamasını temenni ederim. Hamd, Evvel, Âhir, Zâhir ve Bâtın olan Allah'adır. Salât ve selâm Efendimiz Muhammed'e ve onun âl ve ashâbına olsun."³⁰

Hakkında çok fazla bilgiye rastlayamadığımız Abdulhalim Efendi'nin; "*Eş-Şeyhü'l-Hâcc Abdu'l-halîmü'l-Ahîshavîyyü'n-Nakşibendî*"³¹ künyesinden Ahıska'da doğmuş olduğu anlaşılmaktadır. Yine künyesinden Seyyid olduğu anlaşılan Abdulhalim Efendi, H.1196 / 1781'de Beyzâde Mustafa Efendi ile hacca gitmiştir.³² Başta oğlu Mehmed Murad Nakşibendî olmak üzere birçok talebe yetiştirmiştir. Mehmed Murad Nakşibendî'nin *Mâ Hazar* adlı eserinin sonundaki hâl tercümesinden anlaşıldığına göre oğlunun eğitimine çok önem vermiş ve onu devrin en iyi hocalarına göndermiştir. Hâl tercümesinde babasının ölümüyle "dünyası başına yıkılan" Mehmed Murad Nakşibendî, Abdulhalim Efendi'nin ölüm tarihini Zilhicce 1230 / 1815 olarak vermektedir.³³

3.3. Şeyh Mehmed Murad Nakşibendî

Mehmed Murad Nakşibendî, babası Abdulhalim Efendi'nin vefatından sonra 1815'de Murad Molla Tekkesi'nin üçüncü post-nişîni olmuştur. Kaynaklarda asıl adı "Muhammed Murâd" olarak

.....

³⁰ Mustafa Beyzâde el-Ahîskavî, *Mecmûa, Dârüt-Tıbbâti'l-Âmire*, İstanbul 1264, s. 106-107; Zekiye Güntan, *Muhammed Murad Nakşibendî*, s. 30.

³¹ Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 1b.

³² Mehmed Murad Nakşibendî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif-Mehmed Murad Koleksiyonu, No. 149, s. 64.

³³ Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 43a.

geçmektedir.³⁴ Bağlı bulunduğu tarîkât dolayısıyla da “Nakşibendî” ünvanını almıştır.³⁵ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*’nde ismini “Mehmed Murad Nakşibendî” olarak kaydetmektedir.³⁶

Şârih, *Hülâsatü’ş-Şürûh* adlı *Mesnevi* şerhinin mukaddimesinde kendisini “Es-Seyyidü’l-Hâcc Hâfız Muhammed Murâdu’n-Nakşibendî İbnü’ş-Şeyhi’l-Hacc Abdü’l-Halimi’n-Nakşibendî”³⁷ şeklinde künyelendirmektedir. Mehmed Murad Nakşibendî, Dîvânında “Murad” mahlasını kullanmıştır.³⁸

Ahmed Cevdet Paşa, hocası Mehmed Murad Nakşibendî’yi “Murâd Molla Şeyhi” ismiyle tanıtmıştır.³⁹ Postnişîni olduğu Murad Molla Tekkesi sebebiyle “Murad Molla” diye anılmaya başlanmıştır. Aslında “Murad Molla” lakâbı tekkeyi inşâ ettiren ve kendisinden yaklaşık yüz yıl önce yaşamış olan Kazasker Mehmed Murad’a aittir.⁴⁰

34 Mehmed Murad Nakşibendî, *Hülâsatü’ş-Şürûh-I*, İstanbul Üniversitesi Ktp., No. TY 6309, v.1b; Mehmed Murad Nakşibendî, Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî, Süleymaniye Ktp. Dârü’l-Mesnevî Koleksiyonu, No. 568, v.1b; Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu No. 260, v.1b; Davud Fatin, *Tezkire-i Hatîmetül-Eşâr*, İstanbul 1867, s. 374; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ-II*, (çev. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), Kitabevi, İstanbul 2006, s. 133; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsul-A’lâm*, “Murâd Efendi eş-Şeyh el- Hâc” mad., İstanbul 1945, VI, 4248-4249.

35 Hüdei Şentürk, “Murad Nakşibendî”, *DİA*, c. 32, İstanbul 1991, s. 189; Davud Fatin, 1867, s. 374; Hüseyin Vassâf, 2006, s. 256; Muzaffer Gökman, *Murat Molla Hayatı Kütüphanesi ve Eserleri*, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943, s. 2; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, (haz. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen), Meral Yay., İstanbul, I, 169-170.

36 Bursalı Mehmed Tahir, s. 159.

37 Mehmed Murad Nakşibendî, *Hülâsatü’ş-Şürûh-I*, İstanbul Üniversitesi Ktp., TY 6309, vr. 1b.

38 Davut Köse, “Molla Murad ve Dîvânı” (Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi, İstanbul 2008, s. 14.

39 Fatma Aliye Hanım, *Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı*, (haz. Metin Hasırcı), Pınar Yay., İstanbul 1994, s. 42; Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir (Tetimme, 40)*, (haz. Cavid Baysun), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 15-16; Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak’anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi VI-VII-VIII*, (haz. Yücel Demirel), YKY, İstanbul 1999, s. 1267.

40 “Murad Molla Tekkesi ve Kütüphanesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yay., 1994. V, 516.

Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar* adlı eserinin sonunda yazdığı hâl tercümesinde 23 Muharrem 1203 / 23 Ekim 1788'de Perşembe gecesi “vakt-i seher”de, İstanbul'un Çarşamba semtinde Murad Molla Tekkesi'nde doğduğunu anlatmaktadır. Yine aynı eserinde babasının Murad Molla Tekkesi şeyhlerinden Eş-Şeyhü'l-Hâcc Abdu'l-halîmü'l-Ahîshavîyyü'n-Nakşibendî olduğunu yazmıştır.⁴¹

Aslen Gürcistan Ahıskalı olduğunu anladığımız Murâd Nakşibendî'nin soyu “Seyyid” olması sebebiyle Hz. Hüseyin'e dayanır. Neseb silsilesi hakkında kaynaklarda bir bilgi yoktur, ancak tarîkâtinde bağlı bulunduğu silsile *Terceme-i Ahvâl-i Beyzâde Mustafa Efendi* adlı eserinde mevcuttur.⁴²

Bir Nakşibendî tekkesinde dünyaya gelen Mehmed Murad, ilk eğitimini annesinden ve özellikle bu tekkenin şeyhi olan babasından almıştır. Mehmed Murad, beş yaşında iken babası tarafından *Muhammet Himmet Efendi*'nin mektebine yazdırılmıştır. Burada her Osmanlı çocuğu gibi önce Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı iyice öğrenmiş ardından yedi yaşındayken hafızlığa başlamıştır.⁴³

Mâide Sûresi'ne geldiği zaman buradan ayrılmış ve Çarşamba Pazarı'nda oturan Gebzeli Ahmed Efendi'nin mektebine gönderilmiştir. Burada da hafızlık çalışmalarına devam eden Mehmed Murad, Taha Sûre'sine geldiği zaman hocası Mekke-i Mükerrerme'ye gitmiş ve yerine öğrencilerinden Hâce Ahmed Efendi'yi tayin etmiştir.⁴⁴

Hâce Ahmed Efendi'nin yanında Taha Sûre'sini okuyarak başlamış ve on yaşında iken hafızlığını tamamlamıştır. Babasının davet

.....

41 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 1b

42 Mehmed Murad Nakşibendî, *Tercüme-i Ahvâl-i Beyzâde Mustafa Efendi*, Süleymaniye Ktp., Murad Buhârî Koleksiyonu, No. 155.

43 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 43a.

44 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 43a.

ettiği büyük hafızların huzurunda altmış iki hata ile hafızlığını alan Mehmed Murad için, Sultan Selim Câmîi'nde duâ yapılmış ve üç gün boyunca büyük bir meclis hazır bulunmuştur.⁴⁵ Hâce Ahmed Efendi'nin mektebinde iki sene daha kalmış ve secâvend⁴⁶ tecvid, ilmihâl, *Birgivi Şerhi* ve buna benzer ilimler okumuştur.⁴⁷

Mehmed Murad on iki yaşına girdiğinde, babası onu Murad Molla Tekkesi'nin ilk postnişini Beyzâde Mustafa Efendi'nin müridlerinden Bolulu Hâce Halîl Efendi'den sarf ilmine başlatmıştır. Bu sırada Birgivi'nin *İzhârü'l-Esrâr*⁴⁸ adlı kitabını da o zâttan okumuştur.⁴⁹ Mehmed Murad, daha sonra Sultan Ahmed Câmîi vaizi Erzurumlu Şeyh Yahya Efendi'nin meclislerine katılmış, *Mollâ Câmî'nin Kâfiye Şerhi*'ni⁵⁰ ders ders okuyup tamamlamıştır. Ayrıca *İsagûcî*⁵¹, *Fenârî*⁵²,

.....

45 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 43a.

46 Kur'an'ın noktalama işaretleri.

47 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 43a.

48 Muhammed b. Ali Birgivi, *İzhârü'l-Esrâr fi'n-Nahv*, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1286; Nahiv ve irâb risâlesidir. Genelde avâmil konularını işleyen bu risâle üzerine pek çok şerh yazılmıştır. Kuşadalı Şeyh Mustafa b. Hamza'nın yazdığı şerh medresede yaygınlık kazanmıştır. Hanbelî mezhebine bağlı olan Birgivi, Osmanlı düşüncesi içinde kültür hâlini almış bazı uygulamaları ve tasavvuf erbabına has bazı zikir biçimlerini eleştiren bir akımın öncüsü olmuş öğrencisi Kadızâde (ö. 1635) ile zirveye çıkan anlayışın temellerini inşa etmiştir. Nihal Atsız, *Birgili Mehmed Efendi Bibliyografyası*, MEB Yay., İstanbul 1966, s. 3-73; Ahmet Yaşar Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler*, İstanbul 1998, s. 230-238.

49 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 43a.

50 Kâfiye isimli eser Molla Abdurrahman Câmî'ye ait olmayıp nahiv âlimi Ebû Amr Cemaleddin Osman b. Ömer b. Ebî Bekr İbnü'l-Hacib (ö.646/1249)'in yazdığı bir kitaptır. Fakat Molla Câmî'nin şerhi çok yaygın olduğundan onun ismiyle anılır olmuştur.

51 Mîr İsagûcî Esirüddin el-Ebherî'nin (ö.662/1265) mantık üzerine yazdığı risâlesidir. Osmanlı medreselerinde en fazla okutulan mantık kitapları İsagûcî üzerinde yapılan şerhlerden oluşmaktadır.

52 Molla Fenârî'nin İsagûcî şerhi kastedilmektedir.

*Muhammed Emîn ve Tasavvurâtı*⁵³ da burada okuma fırsatı bulmuştur.⁵⁴

Bir süreliğine tahsile ara verdikten sonra Mendelyânî Muhammed Sa'îd Efendi, Sultân Muhammed Câmîi'nde ikinci ders olarak Mollâ Fenârî'nin *İsagûcî Şerhi*'ni okutmaya başlayınca Mehmed Murad da bu derslere katılmıştır. Bu şerh bittikten sonra *Tasavvurât*'ı da okutup tamamlayan Muhammed Sa'îd Efendi, Bursa'ya gidip emekli olmuştur.⁵⁵ O esnada Mehmed Murad Saray-ı Hümâyûn hocalarından Çarşambalı Muhammed Sa'îd Efendi'den *Tasdîkât* adlı eseri ve iki sene boyunca da *Tehzîb*⁵⁶ adlı eseri okumuştur. Bu derslerin başında ise *Kitâb-ı Meşâriku'l-Envâr*⁵⁷ adlı eserin tam şerhi olan *İbn-i Melek*⁵⁸ okunup bitirilmiştir. Ardından Şerh-i Akaid'e başlanmış ve biraz başından okunduktan sonra H. 1230 Zilhicce'sinde (Kasım 1815) Mehmed Murad'ın babası Abdulhalim Efendi vefat etmiştir.

.....

53 Kutbuddin Muhammed b. Muhammed er-Râzî, *Tasavvurât*, Hacı Muharrem Efendi Matbaası, İstanbul 1364; Mantık konuları *Tasavvurât*, *Tasdîkât* ve *Tehzîb* kitaplarında ayrı ayrı ele alınmış ve okutulmuştur. Klasik mantık kitaplarında bilgi; “şeylerin tanımlanması” ve “zihinde meydana gelmesi” demek olan “*Tasavvurât*” ve hükümleri bildiren “*Tasdîkât*”tan oluşmuştur.

54 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 43b.

55 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 43b.

56 Ahlak esaslarını içeren bir kitaptır. Farklı müelliflerin kaleme aldığı bir türün ismi olmuşa da İbn Miskeveyh (ö.421/1030)'in eseri ile şöhret bulmuştur. Ahlakçı bir filozof olan İbn Miskeveyh'in bu eseri uzun yıllar medreselerde ahlak derslerinde okutulmuştur.

57 İmam Raziyyüddîn Hasan b. Muhammed es-Sâgânî (ö.650/1252)'nin hadislerle ilgili “*Meşâriku'l-Envârü'n-Nebeviyye min Sıhâh-u'l-Ahbârî'l-Mustafaviyye*” adlı kitabıdır.

58 İmam Raziyyüddîn Hasan b. Muhammed es-Sâgânî (ö.650/1253) “*Meşâriku'l-Envârü'n-Nebeviyye min Sıhâh-u'l-Ahbârî'l-Mustafaviyye*” adlı kitabıdır. Medreselerde orta seviyede okutulan hadis kitabı idi. Buhârî ve Müslim başta olmak üzere Kütübü Sitte'den seçilen 2246 hadisi ihtiva ediyordu. Bu eserin Türk-İslâm dünyasında birçok şerhleri vardı; ama en meşhur şerh “*İbn-i Melek*” diye meşhur olmuş Tireli İzzettin Abdüllatif er-Rûmî'nin (ö.1398) “*Mübâriku'l-Ezhâr fi Şerhi Meşâriku'l-Envâr*” adlı eseri idi ve medreselerde “*İbn-i Melek*” diye okutulmuştur.

Mehmed Murad babasını kaybetmenin üzüntüsü nedeniyle tahsiline devam edemez hale gelmiştir. İlk hocası da olan babasının ölümü üzerine dünyasının başına yıkıldığını belirten Mehmed Murad, *Mâ Hazar* adlı eserinde, *Neşres*'in beytiyle o halini anlatır:

*Mecrâ-yı nefes teng elim teng dilim teng
Teng oldu cibân başıma sultânım efendim*

Bu üzüntülü haliyle ders okuyamaz tekkede bile duramaz hale gelen Mehmed Murad, gece gündüz başka zaviyeleri, Allah dostlarının mezarlarını, dostların ve tanıdıkların evlerini ziyaret ederek iki seneyi geçirmiştir.⁵⁹

Mehmed Murad, on sekiz yaşındayken *Hoca Süleyman Neş'et Efendi*'nin (1737-1807) öğrencilerinden Hâce Muhammed Efendi'nin Sultan Selim civarındaki Debbâğ Yunus Mahallesi'ndeki evinde gece gündüz ders almıştır. Bu sırada *Tuhfe-i Vehbî*,⁶⁰ *Pend-i Attâr*, *Kitâb-ı Mefâtihü'd-Deriyye*⁶¹ Gülistân-ı Şeyh Sa'dî, Bostân, Dîvân-ı Hâfız-ı Şirâzî okumuştur.⁶² Mehmed Murad Nakşibendî, *Dîvân*'ında Hâfız-ı Şirâzî hakkındaki kâsidesinin sonunda, kırk senedir *Hâfız-ı Şirâzî Dîvânı*'nı okuduğunu şöyle anlatmaktadır:

*Okusa sıdk ile bir tâlib anın dîvânını
Nüktedânlıkla olur bir şâ'ir-i şîrîn-lebân*

.....

59 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 43b.

60 *Tuhfe-i Vehbî*, Türkçe-Farsça manzum sözlüklerden *Tuhfe-i Şâhidî* gibi kafiyeli biçimde kelime öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. Kelimeleri mesnevî biçimindeki bir nazım içinde kafiyelerden istifade ederek daha kolay öğreten bu sözlükler, dil öğrenmede ve kelime sayısını artırmada son derece faydalı olmuşlardır. Yusuf Öz, "Tuhfe-i Vehbî Şerhleri", *İlmî Araştırmalar Dergisi*, S. 5, s. 220; Selim Sırrı Kuru, "Sünbül-zâde Vehbî" *DİA*, c. 11, İstanbul 1979, s. 238-242.

61 Mehmed Murad Nakşibendî'nin Kavâid-i Fârisiyye ismiyle şerh ettiği Farsça gramer kitabıdır. Eserin müellifi, Mustafa b. Ebibekr es-Sivâsî (ö.1240/1825) olup bazı güç ibâreler bulunduğu için şerh edilme ihtiyacı duyulduğu Mehmed Murad Nakşibendî tarafından şerhin giriş kısmında dile getirilmiştir.

62 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 43b.

*Gel oku sıdk ile benden hazretin dîvânını
Olasın Hâfız gibi sen de müşârun-bî'l-benân
Çihil sâl oldu ki dîvânın okutmakda Murâd
Geldi ihşânın zamânı belki geçti çok zamân
Hâfızım ben de efendim zümre-i kurrâdanım
Gayret-i cinsiyyeti icrâ umâr gönlüm hemân⁶³*

Hocası hac yolculuğuna çıkınca Mehmed Murad bu kez Ayvansaray yakınındaki Câbir Bin Abdullâhü'l-Ensârî'nin türbesinin bulunduğu caminin kapısı yanında yatan Abdullâhü'l-Kaşgârî en-Nakşibendî⁶⁴ terbiyesinde yetişen Şeyh Sâlih Afîfü'l-Münzevî ile haftada bir kere salı günü *Saib Dîvânî*'ni okumaya başlamıştır.⁶⁵

Hoca Süleyman Neş'et Efendi'nin öğrencilerinden Süleyman Vahyî'nin (ö.1817) yanında tahsiline devam etmiştir. Mehmed Murad Nakşibendî, övgüyle bahsettiği hocasına *Dîvân*'ında bir kaside yazmıştır. Süleyman Vahyî'den on yıl ders aldığı ve okuttuğu kitapları burada şöyle ifade etmektedir:

*On sene dersinde hâzır idi bu 'abd-ı za'îf
Gün-e-gün keşf-i kerâmâtı gördüm heme ân
Mesnevîyi okudur idi be-her hefte dû-rûz
İki gün dahi Devâvîn u Gülistân Bostân
Müntesib idi ahâdis-i şerîfe küllî
Hem Futûhât u Fusûsî dahi eylerdi beyân⁶⁶*

63 Mehmed Murad Nakşibendî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif-Mehmed Murad Koleksiyonu, No. 149, s. 56.

64 Müceddidî geleneğin bir diğer temsilcisi Lâlîzâde Tekkesi Şeyhi, Abdullah Kaşgârî 1692'de Kaşgar'da dünyaya gelmiş olup, zâhirî ilimlerde yetkin bir mutasavvıftır. "Her çeşit fenne vâkîf" vasfıyla nitelendirilen ve Mesnevî okutan bir Nakşibendî olan Abdullah Kaşgârî 1173'de vefat etmiştir. Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1311, c. III, s. 382.

65 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 44a.

66 Mehmed Murad Nakşibendî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif-Mehmed Murad Koleksiyonu, No. 149, s. 88.

Bu sırada haftada iki gün *Mesnevî-i Şerif*'in üçüncü cildini okumaya başlamış ve ortasına geldiğinde Mehmed Murad'a *Mesnevî-i Şerif* okutma görevi teklif edilmiştir. Hocası Süleyman Vahyî'nin de izniyle bu göreve başlamış, *Mesnevî-i Şerif*'i defalarca okumuştur.⁶⁷

Yine *Hoca Süleyman Neş'et* Efendi'nin öğrencilerinden Ket-hudâ-zâde Muhammed Ârif Efendi'den on iki adet *Urfî-i Şirazî* kasidesi, *Risâle-i Rub'-i Mukantara vü Ceyb*, *Risâle-i Üsturlâb*⁶⁸ ve *Risâle-i Kürre*⁶⁹ okumuştur. *Mesnevî-i Şerif* derslerinde ise "Yahudi Vezir hikâyesi"nin ortasına kadar gelmiştir.⁷⁰

Dîvânında Hoca Neş'et'i büyük bir övgüyle anlatan Mehmed Murad Nakşibendî, Hoca Neş'et'in öğrencisinin öğrencisi olmaktan mutlulukla bahsetmektedir:

*Eyâ ahvund-i zî-şân merhamet kıl bende-i zâde
Kulundur âşkındır bu Murâd-ı mücrim-i nâ-şâd*

*Senin şâkirdinin şâkirdi oldu üç cibetden de
Umar feyzin bu benden çünkü itdin câyına in'âd⁷¹*

Soğuk Çeşme Kapısı yakınındaki Zeyneb Sultân Câmî'-i Şerîfi içindeki odalarda oturan ve son günlerinde Üsküdâr'da Selimiye Hânkâhı'nda mürşitlik mertebesine yükselen Hacı Şeyh Nimetullah'dan kabul alıp on sene boyunca hizmetinde bulunmuştur. Bu

67 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 44a.

68 Astronomi sahasında bu isimde pek çok risâle mevcuttur. Bunlardan biri, Ebu İmrân Şerefüddin Musa b. Muhammed Halîli, *Risâle Fi Usturlab ve Ma'rîfetü'l-Ekvâl*, İSAM Ktp., No. 2356r'de bulunmaktadır.

69 Muhammed b. Ali el-Karahisârî el-Hâmidî, *Risâle Fi'l-Kürretî'l-A'la El-Müsemma Bi-Zatî'l-Kürsî*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu, No. 2170, Fatih Koleksiyonu, No. 3304 Birçok nüshası bulunan Astronomi hakkındaki bu risale, on beş varak kadardır.

70 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 44a.

71 Mehmed Murad Nakşibendî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif-Mehmed Murad Koleksiyonu, No. 149, s. 86

sırada kendilerinden *Meşkût-ı Mesâbih*⁷², İmâm Rabbânî'nin *Mektûbâtı'nı*, *Celal Devvânî'nin İsbat-ı Vâcib*⁷³ ve *Hikmetül-Ayn*⁷⁴ adlı eserlerini okumuştur.

Mehmed Murad, Şeyh Coşgun ismiyle bilinen hocası Hacı Muhammed b. Muhammedü'ş-Şehîr'den, kırâ'at-ı seb'a ve kırâ'at-ı âşereyi okumuştur. Kur'an'ı hatmettikten sonra yirmi üçüncü cüzdeki Zümer Suresi'ne geldiği zaman hocası vefat etmiştir.⁷⁵

Ebû Eyyûb el-Ensarî Câmîi'nin birinci imamı Sultan Ahmed Câmîi'nin Cuma vaizi Abdullâh Efendî'den on kıraat üzere Kur'an okumayı öğrenmiş ve kendisinden *Mülk* suresinden *Vedduhâ* suresine, *Fâtihâ* suresinden de *Tilke'r-rusulu faddalnâ* cüzüne kadar okumuştur. Ayrıca yedi kıraatı barındıran *Kitâb-ı Şâtibi*'nin başından *Ferş-i Hurûf*'a kadar olan kısmını da bahsi geçen şeyhten okumuştur.⁷⁶

H. 1233/1818 senesinde, Evkâf-ı Hümâyûn müfettişi ve Galatasaray Hümâyûnu'nda kütüphane hocası İmâm-zâde Hâfız Muhammed Esad'dan *Şerh-i Akâ'id-i Nesefiyye li't-Taftâzânî*⁷⁷ ve *Hâşiye-i Hayâlî*⁷⁸

.....

72 Ebu Abdullah Veliyyüddin Muhammed b. Abdullah Tebrizî (ö.737)'nin temel hadis kaynaklarından toplanarak tasnif edilmiş hadisleri ihtivâ etmektedir. Eser İmam Beğavî (ö.516)'nin *Kitâbü'l-Mesâbih* isimli hadis kitabının bazı bablarının tasnif edilmesi ve senedleri zikredilmeyen hadislerin senedlerinin ilave edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Hatib Tebrizî, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, (çev. Mustafa Uysal), Uysal Yay., Konya 2007.

73 Celâleddin Muhammed b. Esad Sıddîkî Devvânî'nin akâid ve kelim sahasındaki risâlesidir.

74 Ebü'l-Hasan Necmeddin Ali b. Ömer b. Ali el-Kazvini (ö.675) 'nin "Vâcibü'l-Vücûd olan Allah'ım seni tesbih ederiz." cümlesiyle başlayan "Hikmetin Kendisi" anlamına gelen mantık kitabıdır. Kazvînî, *Hikmetül-Ayn*, (haz. Abbas Sadri), Encümen-i Âsâr ve Mefâhir-i Ferhengî, Tahran 2005.

75 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 44a.

76 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 44a.

77 Kelâm sahasında klasik olarak tanınan eserlerdendir. Taftâzânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi (Şerhu'l-Akâid)*, (haz. Süleyman Uludağ), İstanbul 1980, s. 65.

78 Haşiye Ala Şerhi'l-Akaid: Molla Hayâlî diye tanınan Ahmed b. Musa'nın (ö.862/1458'den sonra) medreselerde çok tutulan haşiyesidir. Kâtip Çelebi,

kitaplarını ders olarak iki buçuk senede bitirmiştir. Ardından *Kâdî Mîr*le beraber Lârî, Celâl Devvânî ve Muhtasarü'l-Müntehâ⁷⁹, Şifâ-i Şerîf⁸⁰ ve Şerh-i Gurer⁸¹'i ayrıca aynı camide beş sene boyunca ikinci namazı sonrasında *Mutavval şerhü't-tablîs li'l-Taftâzânî*⁸²'yi, üç aylarda ise Hâfız Muhammed Esad'ın evinde Alî Kuşî'nin *Vaz'iyye Şerhi, Hulâsatü'l-Hisâb*⁸³, *İbn-i Melek ve Menâr Şerhi'ni*, Dülgeroğlu Câmî'inde de *Nebe' Tefsîri* ve buna benzer eserleri okumuştur.⁸⁴

H. 1240/1824 senesinde Recep ayının ilk Perşembesindeki Regaip gecesi yirmi kadar arkadaşıyla beraber aynı camide büyük bir cemaatin huzurunda icazet almıştır. Ardından Sultân Selim Hân-ı Kadîm Câmî'-i Şerîfi birinci imamı Hâce Ahmed Kirmastî ve mualim evlerinin hocası Benli-zâde Muhammed Raşid Efendi'den Zümer suresinden başlayarak kıraat dersi almıştır. Aynı şekilde H. 1240 Zilhiccesi'nin yirmi birinde Sultân Selim Câmî'-i Şerîfi'nde kıraat

.....

Keşfü'z-Zünûn An Esâmî'l-Kutub Ve'l-Fünûn, (haz. Şerefeddin Yalçınkaya, Rifat Bilge), İstanbul 1941-1943, c. II, s. 1145-1149.

79 "Müntehâ's-Su'âl Ve'l-Emel Fî 'İlmeyi'l-Usûl Ve'l-Cedel": Fıkıh usûlü sahasında kaleme alınmış bir eserdir. İbnü'l-Hâcib diye tanınmış olan Cemâlüddin Ebû Amr Osmân b. Ömer el-Mâlikî (ö.646/1249)'nin eseri olup, daha sonra kendisi bu eseri ihtisar etmiştir. *Muhtasarü'l-Müntehâ veya Muhtasar-ı İbnü'l-Hâcib* diye tanınır. Taftâzânî bu esere bir hâşiye kaleme almıştır.

80 Kâdî İyaz (ö.1149)'ın Hz. Muhammed'in hayatı üzerine kaleme aldığı eser olup uzun yıllar medreselerde camilerde ve çeşitli mahfillerde okunmuştur. Mesnevîhânlar gibi şifâhânlar teşekkül etmiş, çeşitli mekanlarda Şifâ dersleri yapılmıştır.

81 Molla Hüsrev (ö.1480)'in *Ed-Dürer-ül-Hükkâm Fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm* isimli eseri. Fıkıh ilmine dair olan ve sık sık müracaat edilen bu önemli eser, asırlarca Osmanlı medreselerinde şerhleriyle beraber ders kitabı olarak takip edilmiştir. Molla Hüsrev'in 1477 yılında Fatih Sultan Mehmed Han'a takdim ettiği bu eserin asıl nüshası İstanbul Köprülü Kütüphanesi'nde mevcuttur.

82 Bu eser, "Şerhü'l-Mutavvel" veya "Şerh-i Telhîsi'l-Mutavvel" isimleriyle de bilinmektedir. Mutavvel, şerh olup asıl eser ise Hatîb Kazvînî (ö.739/1338)'nin "Telhîsü'l-Miftâh"ıdır. Taftâzânî, Kazvînî'nin bu eserine şerh yazmıştır.

83 Bahaeddin El-Amilî (ö.1031/1622)'nin matematik alanındaki eseridir. Bahaeddin El-Amilî, *Hulâsatü'l-Hisâb*, Celal Şevki, Kahire 1981.

84 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 44b

imamlarının huzurunda hatim yapmıştır. Kâsımpaşalı Şeyh Ahmed Efendi duâ etmiş ve ondan icazet-nâme almıştır.⁸⁵

Ayrıca aynı dönemde yaşadığı bazı fazilet sahibi kimselerden birçok risale ve kitap okuduğunu belirten Mehmed Murad, artık kendisi müderris olarak başkalarına ders vermeye başlamıştır.⁸⁶

Mehmed Murad Nakşibendî, hem Murad Molla Tekkesi'nde hem de tekkenin iki sokak ilerisinde yaptırdığı Dârü'l-Mesnevî'de uzun yıllar müderris olarak hizmet etmiştir. Mehmed Murad Nakşibendî zamanının önde gelen saygın hocalarından olmuştur. Mesnevî-i Şerîf, Şifâ-i Şerîf, Kâfiye Şerhî, Mollâ Câmî, Dîvân-ı Şevket, Dîvân-ı Sâ'ib, Şâtibî, kıraat ilmi, aruz ilmi, fıkıh ilmi ve buna benzer çok sayıda kitabı ve ilmi tekkesinde öğrencilerine okutmuştur.⁸⁷

Ahmed Lûtî Efendi Tarihi'nde: "*Murad Efendi, Dersa'âdet'de Çarşamba Pazarı civarında tekkesi olan Murad Molla Şeyhi denmekle arîf ma'mûrül-cevânib bir zât-ı sûtûde-menâkıb idi. Tekkesi adeta bir dârü'l-ulûm ve'l-maârif olup ulûm-ı Kur'âniyye ve fûnûn-ı Arabiyye ve Farsiyye'den yirmi dört saat zarfında müte'addid dersler verir ve Ramazan-ı Şerîflerde Fâtih Câmî-i Şerîf'inde umumun istifâdesi için Mesnevî-i Şerîf okutur okutur idi.*"⁸⁸ diye anlatılan Mehmed Murad Nakşibendî, adeta bir üniversite diye nitelenen tekkesinde her türden ders veren değerli bir hocadır. Birçok önemli zât onun rahle-i tedrisinden geçmiştir.

Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar* adlı eserinde bazı öğrencilerinin isimlerini şöyle vermiştir: "Tekkemizde oturan ve hizmetimizde olan benden ders alanlar *Safranbolulu Es-Seyyid Nu'mân Efendi, Es-Seyyid Hâfız Muhammed Tevfîk Efendi, Yemenicî-zâde*

.....
85 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 44b

86 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 44b

87 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 44b.

88 Ahmed Lûtî Efendi, 1999, s. 1268.

Es-Seyyid Hâfız Muhammed Efendi, Es-Seyyid Hâfız Muhammed Necib Efendi, Hâfız Ömer, Dervîş Ahmed ve Dervîş Hasan."⁸⁹

Mehmed Murad Nakşibendî ilm-i kırâ'attan yedi kişiye icâzet-nâme vermiştir.⁹⁰ Ahmed Cevdet Paşa da Mehmed Murad'ın öğrencilerindedir. Dârü'l-Mesnevî'nin açıldığı gün *Mesnevî-i Şerîf, Kasîde-i Bür'e* ve *Hizbü'l-bahr* okumak için Mehmed Murad Nakşibendî'den icâzet almıştır.

Mehmed Murad Nakşibendî, Sultan Ahmed Câmii'nde cuma vaizliği yaptığı zamanlarda işi çıkarsa yerine Hafız Tefik Efendi'yi ya da Ahmed Cevdet Paşa'yı bırakmıştır. Ahmed Cevdet Paşa, 22 yaşında olduğunu ve yaşının vaizliğe müsait olmadığını söylese de hocasını ikna edememiştir. Hocasının dersleri parayla olmadığı için onu gücendirip derslerinden mahrum olma olasılığını göze alamayan Ahmed Cevdet Paşa çaresiz hocasının cübbesi giyip onun yerine vaaza çıkmıştır.⁹¹ Kendisi bu durumu şöyle anlatmaktadır: "*Murad Molla şeyhi, katar şeyhlerinden olup sırasıyla Sultan Ahmed Cami-i şerifi va'izi olmağla Cuma günleri bu camide vaaz ederdi ve mâni'i zuburun-da bi'l-vekâle Hafız Tefik Efendi'yi ve bazen fakiri gönderirdi. Vaizlik benim mesleğim olmayıp sinnim dahi buna çendân muvafik olmadığı ve vaizlere mahsus bol yanlı cübbe mizacıma hoş gelmediği halde Şeyh Efendi'nin hatırı için bazen onun cübbesini giyip Sultan Ahmed Câmii kürsüsüne çıkıp nâsa vaaz u nasihat eylerdim.*"⁹²

Ahmed Cevdet Paşa, "... mürîdi olmadığı halde Murad Molla Tekke'sinin parlak bir yıldızı, ilim öğrenen ve öğreten, nazarları üzerine celbeden talebe ve muallimi"⁹³ olmuştur. Ahmed Cevdet Paşa'nın Murad Molla Tekkesi'nde tanıştığı edip ve şairlerle kaynaşması *Ahmed Cevdet Paşa*'ya şiire alaka gösterip yazmaya başlama hevesi vermiştir.⁹⁴

.....

89 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 44b.

90 Mehmed Murad Nakşibendî, *Mâ Hazar*, Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260, vr. 44b.

91 Fatma Aliye Hanım, 1994, s. 46.

92 Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir 40-Tetimme*, s. 15-16.

93 Fatma Aliye Hanım, 1994, s. 47.

94 Fatma Aliye Hanım, 1994, s. 44.

Mehmed Murad Nakşibendî Sultan Ahmet Câmii şeyhliği hizmetine devam ederken 27 Şevval 1264 / 26 Eylül 1848'de⁹⁵ ya da 27 Şaban 1264 / 29 Temmuz 1848'de⁹⁶ vefat etmiştir. *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*'nde Mehmed Murad Nakşibendî'nin ölüm tarihi olarak 1265 senesi gösterilmiştir.⁹⁷ Mehmed Murad Nakşibendî'nin mütevâzı türbesi, Fatih Balat'ta yaptırdığı Dârü'l-Mesnevî'nin bahçesinde yer almaktadır.

Gece gündüz tekkesinde kitap te'lifiyle meşgul olan Mehmed Murad Nakşibendî, geride azımsanmayacak sayıda kıymetli eserler bırakmıştır. Bunlar: *Dîvân, Hülâsatü's-Şürûh, Mâ Hazar, Gencîne-yi Maârif, Şerh-i Kasâid-i Mevlânâ Şevket, Şerh-i Tuhfe-i Şâhîdî, Kavâid-i Fârisiyye, Vekâyi-nâme, Muînü'l-Vâizîn, Tercüme-i Ahvâl-i Beyzâde Mustafa Efendi-Takrîz*'dir.

3.4. Şeyh Mehmed Ârif Efendi

Şeyh Mehmed Ârif Efendi, Mehmed Murad Nakşibendî'nin oğludur. Babasının vefatından sonra 1848'de Murad Molla Tekkesi şeyhliğine geçmiştir.⁹⁸ Şeyh Mehmed Ârif Efendi 1233/1817'de İstanbul'da dünyaya gelmiş olup, vefât târihi 1306/1888'dir.⁹⁹

.....

95 Hüseyin Vassâf, 2006, s. 133.

96 Davud Fatin, 1867, s. 374.

97 Ahmed Lûtfî Efendi, 1999, s. 1267.

98 Tabibzâde Mehmed Şükrü, *Silsile-nâme-i Sûfiyye*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdâî Efendi Yazmaları, No. 1098, s. 19; Tabibzâde Mehmed Şükrü, 1995, s. 16.

99 Zâkir Şükri, 1980, s. 14.

1300/1883'te Şeyh Mehmed Ârif zamanında Hafız Mehmed Tefvik Efendi (ö.1945) isimli bir zât¹⁰⁰ Murad Molla Dergâhı'nda imâmet ve hitâbet hizmetini üç sene kadar sürdürmüştür.¹⁰¹

Mehmed Ârif Efendi'nin 1869'da Dârü'l-Fünûn'un resmî açılışında, Cemâleddin Afgânî'nin yaptığı yarı Türkçe konuşmayı ayet ve hadis zannetmesi ve arkasından yaptığı duâda bunu açıkça söylemesi davetliler tarafından hoş karşılanmayarak kınanmıştır.¹⁰²

3.5. Şeyh Ali Talib Efendi

Murad Molla Tekkesi'nin son postnişînidir. Mehmed Ârif Efendi'nin vefatından sonra tekkenin şeyhlik vazifesini yürütmüştür. 1890 yılında yazılmış bir eserde Murad Molla Tekkesi'nin şeyhi olarak görünmektedir.¹⁰³ Kaynaklarda hakkında çok az bilgi mevcuttur. Rodoslu olduğu¹⁰⁴ ve Nakşibendîliğin Hâlidî koluna mensup olduğu bilinen Şeyh Ali Talib Efendi, 1913'de vefat etmiştir.¹⁰⁵ Yerine oğlu Hâlid Efendi'nin geçtiği söylenmektedir.¹⁰⁶

.....

¹⁰⁰ Hâfiz Mehmed Tefvik Efendi, Çanakkale Câmî-i Kebir Mahallesi'nde 1281/1864'de dünyaya gelmiş olup, edip, haluk, âdâbı muhafazaya riayetkâr bir zâttır. Hüseyin Vassâf kendisiyle iki defa müşerref olmuştur. Dört beş yaşında iken mahalle mektebine devama başlayıp, Hâfiz Hasan Efendi'den Kur'an taallümü ve Hâfiz Muhammed Efendi'den Kur'an'ı hıfz ile 1297/1880 senesinde İstanbul'a gelip, Fatih Câmîi'nde Eğinli Hacı Hâfiz İbrahim Efendi'nin dersine devam etmiştir. 1300/1883'te Çarşamba'da Murad Molla Dergâhı'nda merhûm şeyh Ârif Efendi zamanında imâmet ve hitâbet hizmetini üç sene kadar deruhte etmiştir. Bu sırada ulemâ ve meşâyıhtan pek çok kimse ile sohbet etmiş, 1304/1887 senesinde Şehzâde Seyfeddin Efendi'ye imâm olmuştur. 1945'te vefât etmiş olup, kabri Şehitlik Kabristanlığı'ndadır. Dîvân'ı da vardır. Selami Şimşek, "Avrupa ile Asya Arasında Önemli Bir Geçiş Noktası Gelibolu'da Tarîkâtlar Ve Tekkeler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2007b, S. 22, s. 268, dipnot 86.

¹⁰¹ Şimşek, 2007b, S. 22, s. 268, dipnot 86.

¹⁰² Hüseyin Vassâf, 2006, s. 259.

¹⁰³ Selami Şimşek, 2007a, S. 21, s. 159.

¹⁰⁴ Hüseyin Vassâf, 2006, s. 258.

¹⁰⁵ "Murad Molla Tekkesi ve Kütüphanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, V, 517.

¹⁰⁶ Hüseyin Vassâf, 2006, s. 259.

MURAD MOLLA KÜTÜPHANESİ

Kazasker Damadzâde Mehmed Murad Efendi tarafından 1775 yılında yaptırılarak vakfedilmiştir. 11 Zilkâde 1243 tarihli arşiv belgesine göre, Hüseyin b. Mehmed Efendi hafız-1 kütüplük vazifesine yevmiyesi on altı akçe ile görevlendirilmiş ve vefatından sonra görev, 7 Zilkâde 1243 / 25 Mayıs 1828'de Mehmed Murad Nakşibendî'ye verilmiştir:

“Arz-ı mu'cibince tevcih olundu. Fî 11 Zilkâde 1243. Ber-mu'cib-i arz tevcih buyrulmağ mercûdur. Ed-dâî Nesîmîzâde es-Seyyid Abdülvehhâb Der-i devlet-i mekîne arz-ı dâî oldur ki bâ-berât-ı âlî kâim-makâm mütevellisi olduğum merhum Şeyhu'l-islâm-ı esbâk Dâmâdzâde Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi'nin Sultan Selim Han hazretlerinin Câmiî-i şerîfinde mahfel-i sultânî tahtında va'z buyurdıkları kütüb-i mevkûfesi ziyâ ve telef ihtimâline mebnî evlâdından merhum Mehmed Murad Efendi âsitâne-i âliyyede Çarşamba Pazarı kurbunde Tevkiî Ca'fer Mahallesinde müceddeden binâ eylediği zâviye-i Nakşibendiyye derûnunda vâkî, kütübhânelerine nakl ile el-ân mevcûd ve mütedâvil olan kütübhâne-i mezkûrenin yevmî onaltı akça vazîfe ile hâfız-ı kütüblük cihetine mutasarrıf olan Hüseyin Efendi b. Mehmed bilâ-veled fevt olup yeri hâlî ve hizmet-i lâzîmesi muattal kalmağla, yerine erbâb-ı istihkâktan iş bu bâis-i arz-ı ubûdiyyet zâviye-yi mezbûre şeyhi ve kütübhâne-i mezkûrenin baş hâfız-ı kütübü es-Seyyid Hâfız Muhammed Murâd Efendi ibn Şeyh Abdülhalîm dâîlerine müteveffâ-i mezbûrun mahlûlünden cihet-i merkûme vazîfe-i rûsûmesiyle tevcih ve yedine müceddeden berât-ı şerîf âlî-şân inâyet ve ihsân buyrulmak bâbında pâye-i serîr-ârâya arz ve inhâ olundu. (7 Zilkâde 1243) Ed-dâî li'd-devleti'l-âliyye. Müftizâde Seyyid el-Hâc Muzaffer. Kâim-makâm-ı vakf-ı mezbûr”¹⁰⁷

Diğer bir arşiv belgesinden; kütüphane mütevellisinin Mehmed Murad Nakşibendî'nin oğlu Mehmed Ârif Efendi olduğu ve kütüphanede beş hafız-1 kütübün görevlendirildiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁸

Kazasker Murad Molla'nın daha önce aynı semtte yaptırdığı Nakşibendî tekkesinde kurduğu küçük kütüphane, Murad Molla Kütüphanesi'nin temelini teşkil etmiş, Damadzâde ailesinin kitaplarıyla

.....

¹⁰⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Maliye, No. 2821.

¹⁰⁸ İsmail Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, AKM Yay., Ankara 1988, s. 110.

zenginleştirilmiştir.¹⁰⁹ Kazasker Murad Molla'nın vakfiyesi bulunamadığından kütüphanenin kuruluşunda mevcut olan kitap sayısını tespit etmek mümkün olmamaktadır.¹¹⁰

Murad Molla Kütüphanesi, İstanbul Fatih'te Yavuz Selim Câmii'nin kuzeybatısında Çarşamba semtinde İsmail Ağa Câmii yakınındadır. Murad Molla Tekkesi ile aynı bahçede yer almaktadır. İstanbul Kültür Mirası ve Kültür Ekonomisi Envanteri, Kenstel Mimari Anıt Fişi'ne göre FAT794 numaraya kayıtlı olan kütüphane Fatih, Balat Mahallesi, Murad Molla Sokak, No:22'de bulunmaktadır. Kütüphanenin ana yapısı Bizans döneminden tonozlu bir alt yapı üzerine oturan, yaklaşık 1313 m. boyutlarında kare planlıdır. Zemin rutubetini önlemek amacıyla alt yapının duvarlarında karşılıklı küçük pencereler açılmıştır. Yapının duvarları tuğla ve moloz taş ile almalı olarak örülmüş, köşeler kesme küfeki taşından pilastrlar ile takviye edilmiştir. Güney cephesinin ekseninde yer alan basık kemerli girişin yanlarında mermer pilastrlar bulunmakta, iki adet ince mermer sütuna oturan, kurşun kaplı ahşap sundurması bulunmaktadır. Kapının üzerinde yer alan ta'lik hatlı manzum kitabede yapının inşa tarihi yazılıdır. Cephelerdeki pencereler iki sıra halinde düzenlenmiş, dikdörtgen açıklıklı olan alttakiler kesme küfekiden sövelerle çerçevelenmiş, demir lokma parmaklıklar ve sivri kemerlerle donatılmışlardır. Tepe pencereleri ise yuvarlak kemerli ve alçı revzenlidir.¹¹¹

Kütüphane binasının ilginç yönü, Türk-İslam mimarisinin en erken örneklerini oluşturan, Karahanlı camilerinden başlayarak daha sonra Anadolu'da XV. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı cami tasarımında geliştirilen, merkezi kubbeli ve dört yarım kubbeli şemayı yansıtmasıdır. Dört adet sütuna oturan kemerlerin üzerinde bir kubbe yükselmekte, dikdörtgen planlı birer aynalı tonoz bunu dört yandan kuşatmakta, köşelerde kalan kare planlı alanların üzerinde de birer ufak kubbe yer almaktadır.¹¹²

.....

¹⁰⁹ Muzaffer Gökman, *Murat Molla Hayatı Kütüphanesi ve Eserleri*, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943, s. 16.

¹¹⁰ İsmail Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, AKM Yay., Ankara 1988, s. 110

¹¹¹ http://www.istanbulkulturenvanteri.gov.tr/kentsel-anit/print/envanter_id/61125, 27 Mart 2013'de ulaşıldı.

¹¹² "Murad Molla Külliyesi", *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 187.

Muzaffer Gökman'ın ilk defa ortaya attığı iddiaya göre kütüphane binasının altında Bizans'a ait içine sekiz basamaklı merdivenle inilen tonozlu bir mahzen bulunmaktadır. Kütüphane binaları mimarisinde esas binayı altında hava cereyanı sağlamak, böylece kitapların rutubet almasını önlemek için yüksekçe bir bodrum üzerinde kurmak öteden beri usulden olmuştur. Murad Molla Kütüphanesi'nin, bir Bizans mahzeni üzerinde olması mevcut bir yapıdan istifade etme ve bina masrafını düşürme çabasından ibarettir.¹¹³

Cümle kapısından girildiğinde sol taraftaki, çevre duvarına bitişik yer alan, malzemesi ve mimari özellikleri ile esas kütüphane binasını anımsatan tek katlı binanın bir meşruta olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁴

Murad Molla Tekke ve Kütüphanesinin cümle kapısı üzerinde iki adet kitabe yer almaktadır. Soldaki kitabede celî-sülüs hatla: “*Kâlallahu Teâlâ fi kitâbihi'l-Kerîm: فِيهَا كُتِبَ قِيَمَةٌ*¹¹⁵ *Sadakallahü'l-azîm. Sâhibü'l hayrât Dâmadzâde Murâd Efendi. 1192/1778*” yazmaktadır.

Cümle kapısındaki sağdaki kitabe günümüzde yerinde bulunmamaktadır. Yakın bir tarihe kadar asılı duran kitabenin çalınmış olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Kitabenin kaybolmadan önce çekilmiş fotoğraflarından anladığımız kadarıyla sağdaki kitabede ta'lik hatla yazılmış üç beyit bulunmaktadır. Tekke kapısı II. Abdulhamid tarafından 1308/1890 yılında tamir edilmiş ve bu beyitlerle tamire tarih düşürülmüştür:

*Bu hankâh-ı feyz-penâh-ı Mollâ Murâd
Olmışdı kalb âşık-ı efkende-veş harâb*

*Yapdırdı Pâdişâhımız Abdülhamîd Hân
Üç yüz sekizde oldı Nakşbend ü feth-i bâb*

*Bu bâb-ı müstetâb açıldıkca subh u şâm
Virşün o şâh-ı a'zama Hakk ömr-i bi-hisâb*

1308/1890

.....

¹¹³ Semavi Eyice, *Kaybolan Bir Tarihî Eser: Şeyh Murad Mescidi, Tarih Dergisi*, 1967, c. 17, S:22, s. 125-126.

¹¹⁴ M. Baha Tanman, “Murad Molla Külliyesi”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, 188.

¹¹⁵ O sahifelerde dosdoğru hükümler vardır. Beyyine, 3.

Şair Fıtnat Hanım tarafından kütüphanenin yapım yılına tarih düşürülmüştür. Kasidenin beş beyti kütüphane kapısı üstünde asılı halde bulunmaktadır:

*Cihân-ı cûd u ref'et âftâb-ı matla'-ı himmet
Murâd Mollâ Efendi Hazreti ol zât-ı bi-hemtâ*

*Güzîde necl-i âli-şânı Dâmâd-zâde Efendinin
Ki oldı nâm-ı Minkârî onun zâtı ile ihyâ*

*Ebu'l-hayr eylemekden künyesin cedd-i kerem-kârı
O zâtın masdar-ı hayr olduğın imâ imiş Hakkâ*

*Binâ kıldı bu hayr-i pâki sarf edip himmet
Esâs-ı izz ü câhın üstüvâr itsün anun Mevlâ*

*Didim tahsîn birle Fıtnatâ itmâmına târîh
Zehî tarh-ı behîn oldı bu nev dârül-kütüb hakkâ (1189/1775)*

*Sefîne-yi Evliyâ'da kütüphane ile ilgili "Kütüphanenin ilk bânisi Murad Molla merhumun burada pek dil-nişîn bir kütüphanesi ve gayet enfes ve nâdir kitapları vardır. Sâhib-i terceme Muhammed Murad Efendi merhumun bu kütüphanede hâfız-ı kütüb hizmetinde bulunduğu mervîdir. Bu dergâh-ı şerif kütüphane bahçesinde binâ olmuştur. El-yevm müşrif-i harâbdır."*¹¹⁶ ifadeleri yer almaktadır.

Kazasker Murad Molla, bilime olan saygı ve sevgisiyle tanınmıştır. Kütüphane ve tekke giderlerinin Kazasker Murad Molla'nın Çankırı'da bulunan mallarından karşılandığı şu arşiv belgesinden anlaşılmaktadır: "İstanbul Çarşamba Pazarı'nda Damâdzâde Murâd Efendi'nin yaptığı hankâh ve kütüphane evkâfında Çankırı'da bulunan han, dükkan, çiftlikler ve değirmen mahsûlünde mültezim zimmetinde kalan meblağın tahsîli için..."¹¹⁷

Kütüphane binasında mevcut olan otuz iki adet penceresi ile bol ışıklı ortamı ve serin yapısı ile yaz aylarında rahat bir çalışma

.....

¹¹⁶ Hüseyin Vassâf, 2006, s. 133.

¹¹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Cevdet-Evkaf, 48/21681, Tarih. 1193/1779.

ortamı sağlayacak niteliklere sahiptir.¹¹⁸ Kütüphane duvarları çepe-
çevre kitap koyma için gereken raflarla donatılmış, daha alçak olarak
inşâ edilmiş orta zemin de her iki taraftan kitap koymaya müsait
olarak konumlandırılmıştır.¹¹⁹

Otuz kişilik okuma salonuna sahip olan kütüphanede yaz-
ma sayısı 1831'dir. Bilhassa Kur'an ilimleri, hadis konularında de-
ğerli yazma eserler ihtiva etmektedir. Muhtasar fihristi yapılmış
ve H. 1311 yılında basılmıştır. Sonradan bu kütüphaneye katılan
Şeyh Hafız Mehmed Murad, Şeyh Mehmed Ârif, Gelibolulu Tahir,
Hamidiye, Lala İsmail, Servili, Dügümlü Baba, Darü'l-Mesnevî,
Esad Efendi, Mehmed Ağa, Saliha Hatun, İzmirli Mustafa, Rüs-
tem Paşa, Yusuf Ağa koleksiyonları 1956 yılında Süleymaniye'ye
taşınmıştır. Murad Molla Kütüphanesi'nin tespit fişleri ve okuyucu
fişleri yapılmıştır.¹²⁰

Murad Molla Tekke ve Kütüphanesi, Başbakanlık Osmanlı
Arşivleri'ne göre bazı tamiratlar geçirmiştir.¹²¹ Kütüphane 1953-54
yıllarında bakanlık tarafından restore edilmiş, fiş katalogları hazır-
lanmış ve okuyucuya daha iyi hizmet verme durumuna sokulmuştur.¹²²

21 Mayıs 1997 tarihli TBMM tutanağında "Fatih Murad Mol-
la Halk Kütüphanesinde 1853 yazma eser mevcuttur. Vakıflar Genel
Müdürlüğüne ait 446 'lik iki katlı bir taş binada hizmet vermektedir.
İki salon ve iki odadan müteşekkildir. Kaloriferlidir. Bu kütüpha-
nemizde de yazma eserler odalarda muhafaza edilmekte ve rutubet
yoktur."¹²³ şeklindeki ifadelerden anladığımıza göre binalar o yıllarda

.....

118 Gökman, 1943, s. 14.

119 İsmail E. Erünsal, "Murâd Molla Kütüphanesi" *DİA*, Ankara 2006, c. 31, s. 188.

120 Ramazan Şeşen, "Türkiye'deki Yazma Koleksiyonları ve Bunların Katalog-
larının Neşredilmesi", *Tarih Dergisi*, 35, 2011, s. 14.

121 Başbakanlık Osmanlı Arşivleri; İ.Ş.D. 66/3864; 1309/ 1896; İ.Ş.D,
112/6743.

122 Günay Kut, "İstanbul'daki Yazma Kütüphaneleri", *İÜ Tarih Dergisi*, S. 33,
1980-81, s. 349

123 http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslan-gic_yazici?P4=253&P5=B&page1=43&page2=43, 6 Mart 2013'de ulaşıldı.

halk kütüphanesi olarak kullanılmaktadır. Bu tutanakta yazma eserlerin hala orada bulunduğu da anlaşılmaktadır.

Türk Kütüphaneciler Derneği III. Kurultayı'nda yapılan açıklamaya göre: "Bazı kütüphanelerin İl Halk Kütüphanesi haline getirilmesi hakkındaki Millî Eğitim Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün 21.6.1962 gün ve 420-637 sayılı kararı ile Millet Kütüphanesi İstanbul İl Halk Kütüphanesi haline getirilmiş ve Murad Molla Halk Kütüphanesi buraya bağlanmıştır. Murad Molla Halk Kütüphanesi'nde bir süre İngilizce kursları düzenlenmiştir. Ayrıca, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü öğrencileri de yaz tatillerinde birer ay kütüphanelerimizde staj görmektedir ve bu her yıl devam etmektedir."¹²⁴ Tekkenin cümle kapısının solunda bulunan meşrutası bir müddet biçki, ihtisas mektebi olarak kullanılmıştır.¹²⁵ 1999 yılsonu hesaplarına göre Murad Molla Halk Kütüphanesi'nde 1275 okuyucu ve 13273 adet kitap mevcuttur.¹²⁶

Millet Kütüphanesi'ne bağlı olarak bir süre hizmet vermiş olan Murad Molla Kütüphanesi'ndeki yazma eserler, 2000 yılında Süleymaniye Kütüphanesi'ne taşınmıştır.¹²⁷ Bina bir süre İl Halk Kütüphanesi'ne bağlı Halk ve Çocuk Kütüphanesi olarak hizmet vermiş, ardından terkedilmiş bir halde bırakılmıştır.

2009 yılında Fatih Belediyesi tarafından Murad Molla Kütüphanesi'nin restorasyon işleri başlatılmıştır. 2013 yılı itibariyle restore işlemleri devam eden meşruta ve kütüphanenin yanında bulunan ve 31 Mayıs 1915'de yanan¹²⁸ tevhidhâne yerine ahşap bir binâ yeniden inşa edilmektedir.

.....

¹²⁴ Nail Bayraktar, "İstanbul İl Halk Kütüphanesi Çalışmaları ve Gelişme Planı", *Türk Kütüphaneciler Derneği III. Kurultayı*, İstanbul, s. 246.

¹²⁵ M. Baha Tanman, "Murad Molla Külliyesi", *DİA*, İstanbul 2006, c. 31, s. 188.

¹²⁶ "1999 Yılı Sonu İtibariyle Kitap ve Okuyucu Sayısı", *Sayılarla İstanbul*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 2001.

¹²⁷ http://www.milletkutup.gov.tr/fiziki_yapi.html, 27 Mart 2013'de ulaşıldı.

¹²⁸ Mehmed Ziya, *İstanbul ve Boğaziçi*, Devlet Matbaası, İstanbul 1928, s. 64.